

Geachte aanwezigen,

Onze Universiteit werd 448 jaar geleden opgericht om *'een vast steunsel ende onderhoudt der vryheyt ende goede wettelicke regeringe des lands te zijn'*. Dat wetenschap ertoe doet is dus niet nieuw. Al in de zestiende eeuw hielpen Leidse geleerden bij de vestingbouw, de theologische en culturele oriëntatie en de opbouw van een bestuursapparaat voor de nieuwe staat. En in de negentiende eeuw droeg Thorbecke als Leidse hoogleraar bij aan de herziening van de grondwet. En ook nu zijn onze bevlogen medewerkers en de kennis die zij voortbrengen op vele manieren van grote waarde.

Bij waarde van de wetenschap wordt vaak als eerste gedacht aan praktische toepassingen in bijvoorbeeld communicatie, transport en de gezondheidszorg. Toepassingen die bijdragen aan welzijn, welvaart en werkgelegenheid. Soms is die waarde heel zichtbaar. Kijk bijvoorbeeld naar de ontwikkeling van Leiden in de afgelopen vijftig jaar. Als echte fabrieksstad raakte Leiden in de jaren '70 van de vorige eeuw in economische moeilijkheden doordat de maakindustrie zich verplaatste naar lagelonenlanden. Duizenden Leidenaren raakten hun baan kwijt. Het kabinet, het Leidse stadsbestuur, bedrijfsleven en de universiteit sloegen de handen ineen om innovatieve spelers in de life sciences naar de stad te trekken en bedrijvigheid te stimuleren. Hieruit ontstond het Leiden BioScience Park, een dynamisch gebied waar nu meer dan 20.000 mensen werken. Een sterk voorbeeld van bijdrage aan welzijn heeft professor Schrover ons zojuist gegeven. We zijn ons er natuurlijk van bewust dat kennis welzijn ook negatief kan beïnvloeden, als het bijvoorbeeld voor oorlog of kolonialisme wordt gebruikt. Dat is ook van alle tijden. Daarbij kan de wetenschap weer helpen om de schadelijke dynamieken te herkennen en waar mogelijk voor te zijn of om te keren.

Culturele waarde

Een mooie waarde van wetenschap die vaak wat onderbelicht blijft is de culturele waarde. Voor velen van ons, zowel binnen als buiten de academie, is met name de zoektocht zelf die wetenschap vaak is, van grote waarde, evenals de theoretische kennis die zij oplevert. Die leidt tot een beter begrip van ons leven en van onze natuurlijke en culturele omgeving. Van onze aarde, het heelal en al het leven erin. Dit begrip kan betekenis geven aan ons eigen leven en ons helpen om een goede relatie te onderhouden met elkaar en met de wereld om ons heen. Evenals het gezamenlijk scheppen en beleven van kunst, kan het delen van kennis tot verbinding en verbroedering leiden en zingeving brengen.

Dat trof me bij een bezoek van het CvB en decanen in de bossen bij Ermelo aan Erfgoed Gezocht, een citizen science project van Archeologie en Erfgoed Gelderland waar ruim 6500 burgers onder andere 80 grafheuvels ontdekten. Eerst speurden zij online. Daarna gingen studenten, burgers en onze wetenschappers samen boren naar grafheuvels. Een gepensioneerde deelnemer vertelde enthousiast dat hij met dit project op basisscholen jonge kinderen enthousiast maakt voor de wetenschap. Mij raakte de bevoegenheid van alle betrokkenen.

Educatieve waarde

Die bevoegenheid zie ik ook bij onze docenten. Het is ook niet voor niets dat elk jaar zoveel nieuwe studenten deel willen uitmaken van onze universiteit. Hiermee komen we bij mijn persoonlijke favoriet, de educatieve waarde van wetenschap. Wij leiden jonge mensen op tot kritische denkers met een onderzoekende houding.

Persoonlijke vorming op basis van de verbinding van onderwijs en onderzoek die de universiteit sinds de negentiende eeuw kenmerkt. Met kennis en vaardigheden die studenten hier opdoen en waarmee zij de samenleving ingaan. Deze vorming zullen zij en de maatschappij nodig hebben voor de maatschappelijke uitdagingen die nog komen. Ons onderwijs en onze alumni, ook de internationale, zijn van grote waarde voor de mondiale samenleving. Waarbij onze studenten en alumni weer van waarde

voor ons zijn. Studenten voeden ons met nieuwe ideeën en alumni steunen via het LUF regelmatig ons onderwijs en onderzoek, – waarvoor we hen zeer dankbaar zijn.

Democratische waarde

Daarnaast dient wetenschap als steun voor de democratische rechtsorde. Andersom is ze er natuurlijk ook van afhankelijk. Academische vrijheid kan immers alleen bestaan in een omgeving waarin vrijheid gemeengoed is en wordt beschermd. Niet voor niets is vrijheid, naast verantwoordelijkheid, een van onze kernwaarden en *praesidium libertatis* ons motto. Maar uiteindelijk valt of staat de democratie met betrokken en kritische burgers die kunnen vertrouwen op de wetenschap.

Wetenschap als hoeder van de waarheid, van de feiten, maar ook van de twijfel en het debat. Wetenschappers die zich openstellen en in debat tot nieuwe inzichten kunnen komen. Onderzoekers die de waardevolle dialoog met de burger, mits open, toegankelijk en respectvol gevoerd, niet schuwen. Dat vraagt van ons zorgvuldige wetenschapscommunicatie, waar professor Smeets ons in haar rede zonet op wees. En dat hoeft, zo zegt zij ook, echt niet iedereen te doen. Wij moeten hier collectief achter onze wetenschappers staan en hun steunen vooral wanneer ze te maken krijgen met intimidatie en bedreiging.

Verder wil ik ook nog de commissies en raden noemen waarin wetenschappers bijdragen leveren. Denk aan de Deltacommissie, die precies 70 jaar geleden werd opgericht en het Outbreak Management en maatschappelijk impact Team. Van recenter datum zijn de Wetenschappelijke Klimaatraad, de reflectiecommissie Toeslagenaffaire en de staatscommissie voor de rechtsstaat waarin meerdere Leidse wetenschappers actief zijn.

Zo ziet u, wetenschap kan zowel zingever, *trouble shooter* als adviseur zijn. Vormend voor onze persoonlijkheid, een steun voor de economie en voor de rechtsorde, en ook houvast in tijden van onzekerheid en grote maatschappelijke verschuivingen. Ik

wil het nu met u hebben over de huidige verwachtingen van de wetenschap. En wat zij betekenen voor onze universiteit.

Die verwachtingen van de wetenschap blijken namelijk nogal veranderlijk. In de periode van de Wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog moest wetenschap een bijdrage leveren aan de industrialisatie en economische hervorming van Nederland, terwijl in de jaren zestig en zeventig sociale rechtvaardigheid en het milieu bovenaan de agenda kwamen te staan. De oliecrises van de jaren zeventig brachten het belang van innovatie voor de economie op de agenda, een ontwikkeling waar de Topsectoren uit voortgekomen zijn.

Anno 2023 staan grote maatschappelijke uitdagingen, onder andere op het gebied van klimaat, migratie en gezondheid centraal. In een samenleving die steeds verder digitaliseert. Ook nu wordt er daarbij naar de wetenschap gekeken. De omvang en complexiteit van de huidige maatschappelijke uitdagingen zijn groot. Daar een bijdrage aan leveren is moeilijk voor een wetenschapper alleen. Daar is samenwerking voor nodig. Samenwerking over de grenzen van disciplines, organisatie-eenheden en organisaties heen. Het gaat om vernieuwing en verbinding (niet voor niets de titel van ons strategisch plan), in onderzoek en onderwijs. Ook voor de wetenschap zelf is dit belangrijk. Wetenschappelijke doorbraken hebben immers vaak plaats op het grensvlak van disciplines. En daar gaat veel tijd en extra moeite in zitten, daarover heb ik hier vorig jaar gesproken. Wij willen medewerkers die deze moeite doen beter faciliteren. En de inzet die past bij onze rol beter erkennen en waarderen.

Faciliteren en stimuleren

Bij een diner met wetenschappers van De Jonge Akademie, Young Academy Leiden en de Leiden Teachers Academy trof me hun gedrevenheid voor interdisciplinair onderzoek en het leggen van nieuwe verbindingen. Maar veel van hun initiatieven

waren vastgelopen door grote verschillen in interne systemen (voor het aanwenden van tijd en middelen of door interne regels). Ook onze stimuleringsgebieden, zo bleek bij de midterm review, hadden hier last van. Dat moeten we echt beter doen. Bijvoorbeeld door het makkelijker maken van het hebben van aanstellingen bij meer dan een instituut, het gezamenlijk begeleiden van promovendi, of het belonen van interdisciplinair onderwijs.

Ik denk aan het uitroepen van *de week van de verbinding* waarin we de problemen inventariseren en zoveel mogelijk oplossen. Het gaat dan natuurlijk niet alleen om verbindingen tussen wetenschappers, maar om verbindingen tussen álle medewerkers, onder wie ook onze professionals in de bedrijfsvoering. Het bedrijven van wetenschap wordt steeds meer een integraal geheel waarbij niet alleen onderwijs, maar ook communicatie en datamanagement onlosmakelijk verbonden zijn met het onderzoek.

Ook gaan we verder met het stimuleren van verbindingen door het creëren van gezamenlijke werkruimte en uitbouwen van gezamenlijke onderzoeksinfrastructuur. Verder stimuleren we interdisciplinaire hubs, van klein tot groot onder de werktitel Kiem-groei-bloei, waarvan de kleine kiem-bottom-up call binnenkort opengaat. Bij 'bloei-hubs' denk ik aan vrijplaatsen waar medewerkers voor een langere periode tijd en ruimte hebben om, liefst ook met externe partijen, over grenzen heen met elkaar samen te werken. Onze fantastische samenwerkingsverbanden zetten we daarbij volop in: in Leiden en Den Haag, met de TU Delft en de Erasmus universiteit in LDE Universities, nationaal en internationaal, waaronder sinds kort ook in UNA Europa.

Bij dit alles is het cruciaal dat we meer tijd en ruimte vrijmaken voor ontmoeting, vernieuwende samenwerking en voor reflectie. De middelen uit de sectorplannen en starters- en stimuleringsbeurzen gaan daar vast bij helpen, maar we moeten ook met

zaken stoppen, kritisch kijken of processen niet simpeler kunnen en ruimte geven aan experimenten. Daar hebben we elkaar hard bij nodig.

Voorop staat daarbij dat er ook ruimte nodig is en blijft voor het fundamentele ongebonden onderzoek, waarbij individuele academische vrijheid van onderzoekers hoog in het vaandel staat. Wetenschap kan niet zonder sterke disciplines en ongebonden onderzoek. Ook versterking van dat onderzoek is noodzakelijk, voor wetenschappelijke vooruitgang en om bij te dragen aan de uitdagingen van de toekomst die we nu nog niet kennen. Het gaat om de juiste balans. Wij blijven daarom aandacht vragen voor voldoende externe financieringsbronnen voor onderzoek dat niet gebonden is aan thema's of missies.

Erkennen en waarderen.

Net als andere kennisinstellingen in Nederland, maar ook internationaal, zijn we als universitaire gemeenschap in beweging naar een meer open en samenwerkende wetenschap die soms om een andere houding en vaardigheden vraagt. Denk daarbij aan het inzetten op verantwoord publicatiebeleid, waarbij kwaliteit boven kwantiteit wordt gewaardeerd. Met aandacht voor individuen en voor teams. We bewegen zo naar een open kennism Gemeenschap. Hierbij waarderen en erkennen we een breder palet aan prestaties, op basis van bijdrage aan gezamenlijke doelen waar onderwijs een belangrijk onderdeel van is. Binnen onze universiteit krijgt deze transitie vorm onder de naam Academia in Motion, waarbij ontwikkelingen op het gebied van Open Science inclusief Citizen Science en Erkennen en Waarderen elkaar versterken. Deze transitie betekent overigens ook hier weer niet dat iedereen op elk moment alles moet doen of kunnen. Dit geldt ook voor de wederkerige interactie tussen de universiteit en de maatschappij: niet ieder individu kan of hoeft een directe verbinding te leggen.

Wetenschap van de waarde van wetenschap

Daarbij hebben we ook oog voor het kunnen aantonen van die waarde, en dat is niet zo makkelijk.

De methodiek voor het meten van de maatschappelijke waarde staat nog in de kinderschoenen en is meestal gericht op een specifiek discipline. Binnen ons Centrum voor Wetenschaps- en Technologiestedies, het CWTS, is echter een manier ontwikkeld die kan helpen. Met behulp van de Evaluative Inquiry methodiek wordt de evaluatie van wetenschappelijke en maatschappelijke waarde op maat georganiseerd, binnen de specifieke context waarin het onderzoek plaatsvindt. Wat is de missie van de onderzoeksgroep of het instituut? Wat voor type bijdrage beogen de onderzoekers? En wat voor interacties of communicatiekanalen passen bij hun onderzoekstraditie? Daarbij is het vaak zinvol om evaluaties niet te concentreren op de uiteindelijke veranderingen die wetenschap in de maatschappij genereert, maar meer op de mechanismen om deze veranderingen tot stand te brengen. De belangrijkste daarvan zijn meestal contacten tussen onderzoekers en kennisgebruikers, ook wel bekend als ‘productieve interacties’¹.

Door deze wetenschap kunnen we beter onderbouwen wat we eigenlijk al wisten. Namelijk dat wetenschap ertoe doet. Ons werk doet ertoe. Het is van grote waarde. We weten dat in onze organisatie en manier van werken transitie nodig is. Dat is geen aardverschuiving. Wetenschap is altijd in beweging. We doen dit stapsgewijs, zorgvuldig en met elkaar, ieder vanuit zijn eigen kracht en in balans met blijvende koestering voor ons ongebonden onderzoek. Hiermee optimaliseren we de kwaliteit en relevantie van onze wetenschappelijke kennis, borgen we het vertrouwen in de wetenschap en houden we in samenwerking met anderen een toonaangevende positie als kennisinstelling in een veranderende wereld.

Ik kijk ernaar uit.

---

¹ zie bijvoorbeeld: <https://academic.oup.com/rev/article-abstract/20/3/211/1560312>